



# САВСКИ ВЕНАЦ КУЛТУРНА БАШТИНА



## САВСКИ ВЕНАЦ – КУЛТУРНА БАШТИНА

Идеја о издавању (вишетомене) публикације монографског карактера о историји Савског венца, од времена кад је ту било само неколико села, па све до данашњих дана, стара је отприлике колико и први текст објављен на ту тему у општинском листу. Иако је са општинским челницима о томе било разговора, до реализације из најразличитијих разлога никад није дошло.

И као што обично бива, иницијатива за издавање публикације о старом Савском венцу искрсла је изненада, а повод су били актуелни Дани европске баштине који се овог септембра дешавају у Београду, којима је један од главних домаћина управо Општина Савски венац.

Иако је рок за припрему оваквог издања по обичају био прекртак, сучељавање изненадне потребе и давнашње жеље изродило је договор да се „крене у посао“.

Првобитна идеја, да се само поброје објекти и културноисторијски споменици, уз неколико реченица о сваком од њих, пала је у воду већ на старту, јер такве објекте, рецимо старије од сто година, на Савском венцу можемо набројати на прсте. Зашто није сачувано и како је третирано и оно што имамо (а често и не знамо да имамо) тема је опет за неку дужу анализу и пажњу. С друге стране, „копајући“ по историји Београда и његовог развоја, једноставно се наметнуо закључак да је цео Савски венац у ствари једна велика културна баштина и камен међаш у новијој историји Београда и Србије. То што он као такав никад није посматран као целина, ни у једној публикацији, ко зна чија је кривица, тек мало ко може оспорити чињеницу да је његова кичма, од Савамале до Топчидера, представљала и кичму развоја модерне српске државе.

Отуд смо и насељавање и развој територија које данас обухвата Савски венац покушали да третирамо хронолошки, онако како се који крај развијао, па је зато, сходно карактеру овакве публикације, новим насељима, објектима и институцијама на овој општини, ма колика била њихова данашња важност, посвећено мање пажње.

Обим овог издања диктирао је и бављење појединим поглављима, при чему смо се трудили да, уз основни историјски костур, општепознатим местима дамо мање простора у односу на неке занимљиве и мање знане детаље.

Дубљим улажењем „у материју“, поред низа занимљивих детаља, од којих ћете неке наћи на следећим страницама, наилазили смо и на примере наше пословичне небриге о сопственој историји и баштини, али и на низ контрадикторних података везаних за то кад је и где нешто било и како се догодило. Колико смо успели да размрсимо те Гордијеве чворове просудиће читаоци ове брошуре, које унапред молимо да према њој не буду превише критични, јер је урађена у најбољој намери, тек да иницира даље и дубље бављење историјом коју смо наследили.

Општина Савски венац последњих година чини велике напоре да од пропадања спасе неке делове своје културне баштине, па смо зато тим објектима и акцијама у овом издању, колико нам простор дозвољава, посветили дужну пажњу. У том смислу треба посматрати и издавање ове публикације, јер, иако је и овакву није било једноставно склопити, она је својим обимом свакако прескромна за све оно што историја Савског венца подразумева.

Душко Антонић

## САВАМАЛА

Новија историја Савамале, која би се могла поистоветити и са историјом Савског венца, почиње почетком 18. века, у време када Аустроугарска осваја Београд и покреће пресељавање хришћанског становништва из утврђене вароши на део уз Саву, где је постојало Савско (или Српско) село, за разлику од Швапског које је било уз дунавску обалу, а које је након последњег повратка Турака заменило Турско село.

Урбанизовање Савамале (Сава махале) почиње почетком 19. века, у време кад је то већ било село са стотинак кућерака распрострањених на делу од Варош капије, која је била негде код Поп Лукине улице, преко у то време делимично мочварног терена, који данас омеђавају улице: Карађорђева, Савска, Гаврила Принципа, Сарајевска и Краљице Наталије.



Поп Лукина улица и кафана „Црни коњ“

Речно пристаниште било је тада на Дунаву где је кошава дувала свом снагом и при највећим ударима ветрова веома је тешко било одржавати бродове на води.

Мудри кнез Милош је приметио да је савска обала заштићена гребеном и много питомија и желео је да ту пресели пристаниште и развије трговачки (абацијски) део града.

Да би се крај уз Саву брже развијао издао је за то време чудну али оштроумну наредбу – да они који желе да се на савској обали баве трго-

### КЕСА, КУЛУК И ВЕШАЛА

Све јавне зграде зидане су кулуком становништва, док је књаз Милош из своје „кесе“ плаћао само мајсторе. Дуго још причало се да је књаз уз свако градилиште постављао вешала, да обеси мајстора „ако кућа рђаво испадне“.

вином морају поред ње и да се настане. Абацијску чаршију планирао је у данашњој Улици краљице Наталије. Свим тадашњим станарима тог дела Савамале понудио је да уместо кућерака у којима су до тада живели подигну пристојније куће и радње и да за то бесплатно посеку свако дрво из шума око Београда. Како то нико није учинио наредио је да се овај крај расели у Палилулу, што је и урађено буквално за један дан. На празном простору у новопросеченој чаршији о државном трошку је подигну-



Угао Балканске и Немањине улице

то 46 дућана, који су бесплатно понуђени трговцима, али ни то није ишло лако. Абације су се правдале да је је то „јак удаљено од пазара“ и тек кад је кнез припретио да ће им затворити дућане у Вароши и оставити их да гладују, невољно су пристали, о чему довољно говори и податак да је 17 од тих дућана још дуго зврјало празно. Тако је ту настала Абацијска чаршија и истоимена улица у коју су постепено стизали њени будући станари.

Књаз Милош је практично био и први београдски урбаниста, који је баш у Савамали желео да изгради нови српски Београд, са својим управним центром и другим значајним објектима, у ком је Абацијска чаршија требало да буде привредни центар.

Други велики урбанистички допринос кнеза Милоша била је одлука да се уз Топчидерски друм (данас Улица кнеза Милоша), уз помоћ мајстора Николе Живковића, у то време позна-

тог као Хаџи-Неимар, који је уживао његово највеће поверење, дижу државне зграде. Прва од њих, зграда Совјета, подигнута је 1836. године као једносратница на месту данашњег биоскопа „Одеон“, а испод ње Вазнесењска црква, Државни савет, војне касарне, Министарство финансија са Финансијским парком и најзад Двор Михаила Обреновића.

Стара зграда Совјета порушена је 1931. а од тих првих значајних грађевина данас је остао само део Велике касарне (уз комплекс зграда старог Генералштаба), као и Амам кнеза Михаила, у улици Адмирала Гепрата број 14 у ком је данас смештен кафић (?) „Монумент“.



**Амам кнеза Михаила**

На углу данашњих улица Балканске и Адмирала Гепрата (Пиварски сокак) изграђена је и прва Велика пивара, са кафаном и великом салом у којој су играле прве позоришне представе али и одржавана заседања скупштине,

па и чувена Светоандрејска скупштина 1858. године. У то време у овом делу Савамале ничу и прве приватне зграде од којих неке и данас постоје, попут оне у Пиварској улици (Гаврила Принципа) број 15.

Савамалска чаршија је дуго онима успешнијима служила за почетак, а како би се ко од њих обогатио селио би се у неки од отменијих крајева, док би на његово место долазио други који би ту започињао свој београдски живот. Све до Луке Ћеловића – Требињца који је, обогативши се, одлучио да се не сели у центар него да центар града доведе у Савамалу.



**Кућа из 19. века у улици Гаврила Принципа**

### **МАНАКОВА КУЋА**

На углу улице Краљевића Марка и Гаврила Приципа 30-их година 19. века неки Турчин изградио је кућу у којој је становао са својим харемом. У време када су његови сународници почели постепено да напуштају Београд он је кућу продао македонском Цинцарину Манојлу Манаку, који се ту уселио са породицом и у кући отворио пекару и кафану. Дању су кафану углавном посећивали бројни трговци из Савамале, док је увече у њој свирала музика и ту се долазило на провод.

Кафану је наследио његов посрбљени потомак Манак Михаиловић, који ће остати упамћен по томе што је у кафану, по први

пут у Србији, довео чешки женски оркестар, што је за то време била атракција која је Манакову кафану, која је на тај начин постала и својеврсни варијете клуб, такође први у Србији, пунила свако вече. После њега кафану је под закуп узео извесни Благоје Мицковић, један од првих познатијих српских кафеџија, јер до тада су кафане најчешће држали Грци, Цинцари и Македонци.

Као једна од најстаријих у Београду Манакова кућа је одавно проглашена за споменик културе, а у њу се, после конзерваторских радова од 1964. до 1968. касније сместило одељење Етнографског музеја, са етнографском спомен-збирком, док се у преосталим просторијама негују стари уметни-

## КРСТ ЗА НЕЗНАНОГ ЈУНАКА

У Савамали је, на месту стубова данашњег Бранковог моста, некад постојала Лиман џамија, намењена верским потребама Турака који су живели ту, ван градских зидина, заједно са својим српским комшијама.

Након познатог догађаја код чукур чесме 1862. године, Турци су изазвали велики револт Срба, који су тад решили да једном заувек из града истерају вековног завојевача. Уплашени размерама српског револта, којем многи нису ни знали разлог, Турци из града, побегли су у калемегданску тврђаву. Они који то нису стигли,

чки занати, држе школе и секције, одржавају изложбе и друге културне манифестације те ова кућа и данас живи својеврсним богатим културним животом.



не осећајући се угроженима од својих комшија из Савамали са којима су до тада живели у миру и слози, видевши да је „ђаво однео шалу“, у последњем тренутку спасу са породицама потражили у Лиман џамији која је убрзо потом била опкољена. Како су битке у граду трајале, а у њима и мноштво Срба изгинуло, то је и револт бивао све већи, а тиме и жеља многих да запале џамију и униште све који су се у њој склонили.

Ноћ која је у међувремену пала помогла је да борбе утихну, али и да се узаврела крв мало смири, тако да мудрији и трезвенији Срби, присећајући се многих лепих тренутака проживљених са својим комшијама и немалих добротинастава која су им ти људи, махом трговци, чинили, а посебно на чињеницу да су ту са њима у џамији и њихове жене и деца, успевају да убеду оне најратоборније да одустану од опсаде и пуне Ерлије, како су их звали, јер у целој причи они ништа нису криви.

Захваљујући мирном и људском завршетку овог дела сукоба страни представници, којих је у граду већ тада било прилично, утицали су да се склопи општи мир, након ког су убрзо Турци и напустили Београд.



Кад се све смирило, мртви сахрањени, а живот поново кренуо својим уобичајеним током, један од учесника борби око Лиман џамије, угледни члан магацијског еснафа, лончар Ђира Христић, задовољан срећним завршетком ове приче, решио је да успомену на овај догађај обележи неким трајнијим спомеником незнаном јунаку, један од првих таквих у свету. Првом приликом кад је са својом грнчаријом отишао у Пешту отуд

се вратио са великим и лепим, од црвеног мрамора израђеним, крстом који је поставио на тадашњем „Малом пијацу“, који се налазио на месту данашње раскрснице Карађорђевој са улицом Краљевића Марка. На споменику је писало „У славу незаног београдског јунака који ослободи свој родни град од Турака.“

Много касније, кад је тај крај „регулисан“, а Мали пијац уклоњен, и овај споменик је премештен у парк код хотела „Бристол“. Нагрижен зубом времена и без икакве ознаке, овај крст и данас тамо стоји, а да мало ко уопште зна шта представља један од најстаријих споменика у нашем граду. Ценећи значај овог споменика, као и догађаја који му је претходио, Општина Савски венац решила је да овај споменик рестаурира и достојно га обележи.

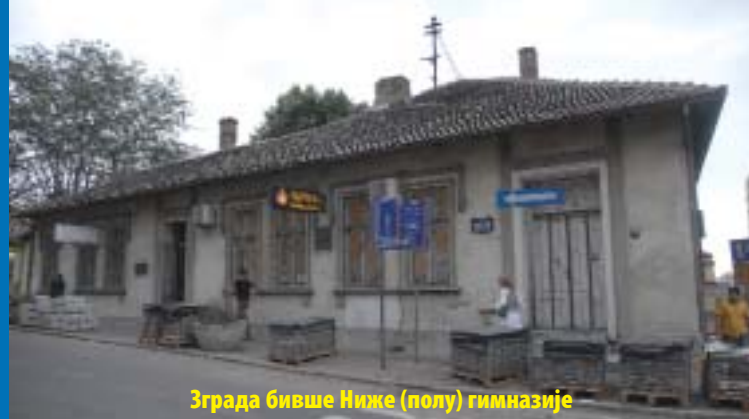
И та акција је управо у току.

## ВАЗНЕСЕЊСКА ЦРКВА

Уз војни комплекс, који је поред Велике касарне и других наменских зграда имао и Војну академију, у Дудари, где је био расадник белог дуда (у ком су се гајиле свилене бубе) постојала је тзв. шатор-црква која је задовољавала богослужбене потребе војске, све до 1861. године када је Кнез Михаило одобрио почетак градње гарнизонске Вазнесењске цркве, која је завршена 1862. Митрополит Михајло освештао је цркву марта 1863. а иконостас који је и данас у њој урадио је у то време познати сликар и иконописац Стева Тодоровић 1881. године.



Прво звоно, са ликом Арханђела Михајла, до тада се налазило у Саборној цркви, а значајно је по томе што је било прво које је zazvonilo у част стицања аутономије, још у време Кнеза Милоша, који га је и наручио. Друго је изливано у ливници на Теразијама, а треће, са ликом Богородице 1869. године било је дар породице Дунављевић. Четврто је ливено у чувеној звоноливачкој фирми Ђорђа Боте и синова, и постав-



Зграда бивше Није (полу) гимназије

љено је ради хармоније 1893. године на Цвете (звук му је одредио тада познати музичар Владислав Николајевић Штирски) док је пето, највеће, тешко 1250 килограма, црква добила на поклон од породице Роч, 1931. године. Поред Вазнесењске цркве 1865. године изграђена је кућа која је служила за потребе свештеника, а касније и за Статистичко одељење Министарства финансија.

У њу се 1886. уселила београдска Нижа (полу)гимназија, у којој је предавао и чувени професор Коста Вујић. Касније је ту дошла Женска учитељска школа, која је у овој згради била све до 1935. године.

Вазнесењска црква и њена порта страдале су у оба светска рата. Прва генерална оправка рађена је 1937. године, када је рестаурацију старог као и нови живопис радио академски сликар Андреј Биценко, а под стручним надзором чувеног сликара Уроша Предића. Друга је извршена 1962. године кад је живопис радио академски сликар Јарослав Кратина.

Вазнесењска црква у којој се сваке године служи литургија и из које креће литија поводом градске и општинске славе Спасовдана, од 1967. године, заједно са портом и две црквене зграде, под заштитом је Завода за заштиту споменика културе.

Значајне промене у Савамалу стижу крајем 19. века с доласком железнице, када је 1884. године с првом пругом изграђена Железничка станица, а недалеко од ње и први железнички мост на Сави.

За потребе железничког комплекса претходно је насута Бара Венеција и комплетно исушен овај до тада мочварни простор, када се и све околне улице и насеља спуштају ка реци и границе Савамале проширују све до поменутог

моста. Долазак железнице иницира и сваки други просперитетни развој младе државе, па се тако крајем века подижу и нове државне зграде, попут Државног савета, односно Народне скупштине која је била на углу данашњих улица Кнеза Милоша и Краљице Наталије.

У то време креће и трамвајска пруга која је Железничку станицу спојила са Западним Врачаром и Славијом, а 1895. године у савамалском Хотелу „Босна“ (кога такође ту више нема)

## ЗЕЛЕНИ ВЕНАЦ

Још почетком 20. века Зелени венац је био поприлично пусто и блатњаво земљиште на које се сливала вода са Теразија. На њему су, на почетку већ прилично развијене Абаџијске (Краљице Наталије) улице биле смештене тезге на којима су своју робу продавали трговци који су је доносили са савског пристаништа, а околна је било смештено неколико кафаница, међу којима и једна по којој је цео трг добио име. Слику су употпуњавале бројне „паркиране“ таљиге са коњима и балама сена, док су њихове газде продавале робу или седели у некој од кафаница. Касније се ту стихијски развијала једна од најпознатијих градских пијаца, званично отворена „тек“ 1926. године, са пијачном зградом у стилу кинеске пагоде.

Све је то недавно реконструисано, уз поштовање ондашњег решења и изграђена је једна од напреднијих пијаца на Балкану.

Занимљиво, још давне 1852. управо ово место било је одређено за градњу Народног позоришта. Група најкултурнијих људи у ондашњој Србији обратила се српској влади, а ова одвојила 2000 дуката за почетак градње по пројекту италијанског архитекте Касана. Но, како је терен био муљевит и подводан, без чврсте подлоге, све паре су потрошене у темељ који се градитељима учинио несигурним за грађевину коју је требало да носи, тако да се од градње одустало а Народно позориште касније изграђено на данашњем месту. Тако је и Зелени венац још задуго остао запуштен и без озбиљнијих грађевина, да би временом уместо градског културног центра постао пијаца и једно од највећих и најважнијих градских чворишта.



отворена је и одмах почела да ради београдска берза, чиме је савска чаршија постала најважнији чинилац у трговинском свету ондашње Србије.

Свеколики привредни прогрес неумитно, од првобитних занатлија, трговаца и предузимача, ствара и слој богатијих људи, а са њима се рађа и озбиљна економија и банкарство. За причу о Савамали у том смислу веома је битно, ако не и најбитније, име Луке Ђеловића, који је од шегрта и калфе у овом насељу, вредно радећи и штедећи, визионарски куповао слободне плацеве, а потом иницирао или сам финансирао градњу у то време велелепних објеката у делу око Карађорђевој улице који је у његовој визији требало да буде најelitнији и најлепши центар града – београдски „Сити“.

У његово време, руку на срце, он је то и био.

Лука Ћеловић, рођен је 1854. године у околини Требиња. У Београд на занат први пут стиже као 18-годишњак, да би се убрзо вратио у завичај због Невесињске буне, после које у Београд коначно долази 1878. након Српско-турског рата у ком је учествовао као добровољац.

Са 24 године и четири разреда школе, што је за то време било пристојно образовање, запошљава се у магацијској радњи „Браћа Крسمановић и Паранос“. Уз посао учи и штеди сваку пару да би убрзо отворио своју изнајмљену магазу у улици Краљевића Марка, коју касније купује, као и два плаца поред ње. Видећи у овом мочварном и влажном крају перспективу, неуморно, како му се бизнис развија, купује земљиште у Савамали и улаже у објекте.

Највише захваљујући њему ничу у то време велелепне грађевине Хотела „Бристол“ и Београдске задруге, прве велике српске банке отворене 1907. године, а недалеко одатле и његова двоспратна палата у Краљевића Марка број 1. Очито знајући са послом и са новцем Ћеловић убрзо постаје један од најбогатијих Срба, гледајући на сваку растрошност као на карактерну слабост и не штедећи једино кад су инвестиције у питању.

Пред почетак Првог светског рата имао је за оно време баснослован капитал од преко сто милиона ондашњих динара. Као вредан и рационалан човек уживао је огроман углед и био председник Управног одбора Београдске за-



## ЛУКА ЋЕЛОВИЋ – ВИЗИОНАР И ДОБРОТВОР

друге и члан многих других тела у којима су поред њега седели много образованији људи од њега. Као човеку од највећег државног поверења, у време повлачења српске војске из Београда и Србије, било му је поверено да брине о трезору Народне банке и националном благу, уз које и сам пролази цео пут, до Солуна и Марсеја, неокрњене их враћајући у Београд, 1919. године.

Умро је августа 1929. године, а како није имао потомства, цео свој иметак већ пре тога је, оснивањем Задужбине коју је, забрањујући држави да се у њен рад меша, завештао Београдском универзитету, будући кроз све те године фасциниран патриотизмом и храброшћу наше омладине и студената.

Капитал његове Задужбине био је толики да је претицао од универзитетских трошкова и омогућавао Београдском универзитету да га

оплођава и буде један од најбогатијих универзитета у Европи пре почетка Другог светског рата. Нова власт после рата није имала довољно слуха за ову Задужбину, а дуга је прича шта се све дешавало са Ћеловићевим капиталом и именом у годинама које су следиле.

Један од највећих добротвора у историји Србије из године у годину падао је у заборав, тако да се његово име никад није појавило ни у једној енциклопедији, нити га је добила нека улица или школа у нашем граду. Разлог за то треба тражити и у чињеници да је, као велики родољуб, био оснивач четничког покрета, финансирао га и учествовао с њим у балканским ратовима и ослобађању јужних покрајина од Турака. У његовој кући у улици Краљевића Марка одржавали су се састанци вођа четничког покрета, а четничке јединице су из његовог врта кретале у ратове.

Неким ограниченим бирократским умовима је то засметало, па су га, иако је умро давно пре почетка Другог светског рата, идентификовали са четницима и свим оним што им је у новој Југославији стављано на терет.

„Рехабилитација“ никад званично укаљаног имена овог великог човека, помало стидљиво и прилично трапаво, кренула је кад је његово име добила једна улица на Врачару (?), као и трг испред Економског факултета, који грађани и даље називају његовим пређашњим погрдним називом.



Развој железнице, градња помоћних железничких објеката и бројних уцерица око њих, у којима су живели железнички радници, већ почетком 20. века проузроковали су одвајање града од реке и провоцирали још тада читав низ урбанистичких планова који су на овом по-

тезу предвиђали, између осталог, пристаниште ван корита реке, на простору Баре Венеције, канале, мостове и бројне атрактивне садржаје којима би се Београд спустио на Саву. Живот је најжалост текао стихијски и ниједан од тих амбициозних планова који су ту пред-

виђали „Варош на води“ није реализован. Сви вредни грађевински подухвати и зграде које су потом ницале у делу око Железничке станице, више су усамљени примери који показују како је и како би овај потенцијално најелитнији део града могао да изгледа.

Иако су се атрактивни планови везани за Савамалу, иницирани и рађени од стране званичних градских институција, спорадично јављивали и у периоду након Другог светског рата, у време кад су у њој све више ницали магацини и стоваришта, аутобуске станице и све оно што и данас тамо постоји, ни један од њих није био ни близу реализације

Готово сто година стара идеја о измештању Главне железничке станице, подгрејана је почецима изградње станице у Прокопу, чиме је наново актуелизована и идеја о „Вароши на води“ у тзв. Савском амфитетру, доброно подгрејана пројектима који су у том смислу крајем осамдесетих година рађени на иницијативу САНУ, да би суморне деведесете све то гурнуле у други план.

Иницијативу Општине Савски венац и трибине о „Вароши на води“ у том смислу треба гледати као апел и вапај да се овај потенцијално најатрактивнији простор у Европи, какав нема ни једна престоница, спаси од грађевинске инвеститорске стихије, те урбанистички реши и испланира до тренутка сад већ извесног одласка железнице из овог дела Београда.

## СТО ГОДИНА БЕОГРАДСКЕ ЗАДРУГЕ

Зграда Београдске задруге у Карађорђевој улици број 48 зидана је од 1905. до 1907. године под патронатом Луке Ђеловића-Требињца који ће до смрти бити њен директор и већински власник. Била је то прва права банка у тадашњој Србији, а за такву намену пројектовале су је чувене архитекте Андра Стефановић и Никола Несторовић, који су Београду подарили још читав низ значајних објеката.

Пропадање овог грађевинског бисера и у основи једне од најлепших зграда у Србији почело је у послератном периоду, када су у њу усељаване установе и делатности за које није грађена, а као „бисер“ помрачене соцреалистичке свести може послужити податак да је предивну свечану салу са мермерним стубовима и зидове од огромних црвених гранитних плоча, прошараних бело-жутим тоновима, неко комплетно префарбао у сиво.

Архитекти Зорану Јаковљевићу из Завода за заштиту споменика, који је почетком деведесетих година радио рестаурацију ентеријера, највећи проблем је био како да скине сивило са мермерних зидова, а да их притом не оштети. Као што је, генерално гледано, вишедеценијски генерални проблем био: како скинути свеукупно сивило са потенцијално прелепог дела Савамале и бившег „Малог пијаца“ на ком се ова зграда налази.

Из бивше Београдске задруге коначно је исељен дугогодишњи „заштићени подстанар“ – Геолошки завод, а зграда је на стогодишњицу постојања ушла у Национални инвестициони план за комплетну рестаурацију. Каква ће јој потом бити намена још није одлучено.



## ТОПЧИДЕР И ТОПЧИДЕРСКО БРДО

Смештен у уској речној долини, између Топчидерског брда и Кошутњака Топчидер је од центра града најудаљенији део Савског венца. За историју Београда и наше општине, опет, Топчидер је веома важан, јер наспрот бео-

градској тврђави и Савамали у њеном подножју, од којих је удаљен око пет-шест километара, представља други крај осе око које се, стицајем околности, ширио град.

Још почетком 19. века Топчидер је био густа, претежно храстова и букова, шума коју су Карађорђе и његови устаници користили као

склониште из којег су у Првом српском устанку јуришали на Београд. Отуда негде потиче и турски назив Топчи-дере, што значи топчијска долина (или поток), а односи се на Топчидерску реку која том долином протиче.

Све време своје владавине кнез Милош живео је у Конаку, у ком је и умро 1860. године, та-

### МИЛОШЕВ КОНАК И ТОПЧИДЕРСКА ЦРКВА

Шума је била најгушћа управо испод Топчидерског брда, на безбедној удаљености од Турака и њихових топова, тако да је кнез Милош решио да баш на том месту, у сенци старог платана подигне свој дом – Велики конак, који је био уједно и први двор кнежевине Србије, по нацртима чувеног Хаџи Николе Ђорђевића. Уз конак, за то време велику грађевину на два спрата, са пространим тремовима и „диванханом“, својеврсним застакљеним балконом, одакле се, са дивана, могла посматрати околина, књаз је подигао и Топчидерску цркву (Светог Петра и Павла), која је завршена исте 1834. године, а потом и



Милошев конак почетком 20. века



Топчидерска црква – кад је испред ње била Теразијска чесма

свештеничку кућу. Све је грађено под будним надзором Томе Вучића Перишића и коштало је 76.664 златна гроша, а камен за градњу допреман је са оближњег мајдана на Сењаку. Уз овај комплекс наравно, никла је и кафана, која је у прво време служила само за потребе књаза и његових гостију. Доласком Обреновића у овај крај из Топчидера који ће бити уређен у парк и оближњег Кошутњака (који је претворен у затворено ловиште династије Обреновић) расељена су дотадашња села која су постојала на овом простору: Топчидер, Мегаре, Частрно, Степашиновац, Рудманово, Рватско село и Дољани.

ко да је схватљиво зашто се град полако насељавао и ширио управо око осе коју је чинила данашња Улица кнеза Милоша, која се тад звала Топчидерски друм. И једна од првих трамвајских линија у Београду прорадила је 1894.

године, управо том трасом, спајајући центар града са Точидерским парком који је давно пре тога постао главно градско излетиште.

Топчидерски парк је иначе и пре покретања трамвајске линије био најомиљеније град-

ско излетиште. Београђани су ту коњским или воловским запрегама долазили на целодневне излете, окупљали се у црквеној порти или даље све до обала бистре и чисте Топчидерске реке, простирали ћилиме и јастуке и одмарали се у хладовини столетних стабала, доносећи са собом прасиће и јагњиће које би на ражњевима пекли. У близини је било и неколико извора хладне воде за коју се причало да је лековита, а коју су одатле сакације у великим бурадима на точковима развозиле и продавале по граду.

## ПРВИ ВЕЛИКИ СКУП У БЕОГРАДУ

Прослава 50-годишњице Другог српског устанка одржана је 23. маја 1865. године у Топчидеру и сматра се првим организованим окупљањем грађана, на које се „сјатио цео Београд“. Све је на овом „митингу“ било добро припремљено: и сценографија и протокол и организација. Први пут грађани су могли да виде трибине, државне заставе на јарболима, паное на којима су осликани историјски призори, као и свечани уметнички програм.



Свечаност у Топчидеру 1865. године на литографији Анастаса Јовановића, првог српског фотографа

је званице организовао свечани ручак у хладовини испред конака, а поред њега и кнегиње Јулије седеле су Карађорђеве кћерке, до њих стари ратници, министри, саветници, угледни људи из народа, посланици и кметови. После ручка кнез Михаило се са гостима умешао у народ који је такође славио и с кнегињом повео коло које се вило целим Топчидерским парком.

Кнез Михаило, који је све ово организовао, како због прославе значајног датума и поновног буђења националног заноса пред коначно протеривање Турака из Београда, можда још и више због помирења између обреновићеваца и карађорђевићеваца, уручио је тада старим ратницима и њиховим породицама Таковски крст, тек установљено највише ратно одликовање, изливано од гвожђа првог топа кнеза Милоша. Након свечаности, Кнез је за најугледни-



И у годинама које су следиле и поред бројних садржаја који су ту ницали (ковница новца, казнени завод, расадници са првом стакленом баштом и школом за баштоване, кафане, касније и летња позорница...) Топчидер је задржао ексклузивност градске зелене оазе и једног од његових првих и најлепших паркова.

Новија историја Топчидера почела је крајем 19. века изградњом прве железничке пруге и железничке станице Топчидер, због којих су срушени неки стари објекти, а Топчидерски парк заувек одсечен од реке по којој је добио име.



О Топчидеру, његовим знаменитостима и данашњем Топчидерском парку могло би се писати још много (цела ова публикација била би за то премала), али треба рећи да је редитељ Србољуб Божиновић 2005. године, уз помоћ Општине Савски венац, снимео сјајан документарни филм о Топчидеру, управо у жељи да се заштити и за будућност сачува ова зелена оаза и највреднији културно-историјски споменик, често у прошлости називан и Београдским Версајем.

## ТОПЧИДЕРСКО БРДО

Осим спорадичних случајева Топчидерско брдо је све до 20-их година прошлог века било готово ненасељено, са тек понеком виноградарском или кућицом радника који су радили на топчидерској станици. Тек 30-их година почиње право такмичење у зидању што лепших и раскошнијих вила имућнијих грађана који су овде дизали своје куће за одмор, да би временом многи од њих почели ту и да живе. Били су то министри у тадашњим владама, као и слој богатијих људи, од којих су многи након Другог светског рата проглашени државним непријатељима и непоштенном интелигенцијом, а имовина им је одузимана по кратком поступку. Многе су књиге о томе написане, а ми на овом месту немамо простора ни да набројимо све знамените личности које су на Топчидерском брду живеле или су и данас ту. Свака кућа подугнута пре Другог светског рата има своју занимљиву причу и представља део наше културне баштине.

У Топчидеру су одржаване и прве „атлетске утакмице“, ту су била и такмичења за избор првих учесника Србије за Олимпијаду у Стокхолму 1912. У њему је увек био циљ маратонских „пешачких“ и „велосипедских“ трка „од Београда до Обреновца и назад“, а ту су играни и први фудбалски мечеви и основан најстарији лоптачки клуб у Србији „Соко“ (данас БАСК).

Између два светска рата Топчидер је био стално место окупљања српских и југословенских скаута, а у њему је одржан и велики светски скаутски џембори (скуп-конгрес), са неколико хиљада скаута са свих континената, који су своје шаторе и павиљоне подigli у Топчидерском парку.

Топчидерско брдо било је и пре Другог светског рата центар српског фудбала, јер су ту своје стадионе имали „Југославија“ и „БСК“ које су наследили „Црвена звезда“ и „Партизан“, наши највећи клубови.

### Некадашњи поглед на Београд са Топчидерског брда



## ТОПЧИДЕРСКА ЛЕТЊА ПОЗОРНИЦА

Иако је, из историјске перспективе гледано, још увек млада, Топчидерска летња позорница представља вредан културно-историјски споменик који би и у будућим временима могао имати своју итекако значајну и атрактивну употребну вредност, пре свега у културно-забавном па и туристичком смислу.

Подигнута 1947. године, на самим почецима комунистичке власти Топчидерска летња позорница, баш зато, представља вредан споменик, јер, ма шта ми данас мислили о том историјском периоду, готово невероватно изгледа да је неко тада имао слуха за идеју да се изгради тако грандиозан објекат, који је требало да служи да „радничкој класи“ и „широ-



ким народним масама“ пружи врхунске културне садржаје. Јер, ту нису одржаване естрадне, него високо естетизоване културне приредбе: концерти озбиљне музике, оперске, балетске и позоришне представе.

Рађена према пројекту чувеног архитекте Рајка Татића, који је идеју о њој имао још пре Другог светског рата, Топчидерска летња позорница површине 800 квадратних метара, са гледалиштем од 1.800 места, простором за оркестар и извођаче, била је само део целине у којој је касније требало изградити управну зграду са гардеробама, галерију са још 700 места, хотел за гостујуће уметнике и много тога још. Но, како је после само неколико сезона, из баналних разлога – прекидања представа услед летњих киша и ноторне чињенице да смо као народ способни да изградимо нешто али не и да га чувамо и одржавамо, летња позорница је полако одумирала и зарастала у коров, да би сем спорадичних изузетака, у њој о(п)стао само некад знаменити ресторан „Топчидерска ноћ“.

Ценећи је као изузетан потенцијал Општина Савски венац је пре неколико година покренула иницијативу, поткрепљену идејним пројектом, за ревитализацију Топчидерске летње позорнице која би, у сада двомилионском граду, у коме простора сличних овоме готово да и нема, удахнула овом културном бисеру нови живот.

## МАНАСТИР ВАВЕДЕЊЕ

Иако не спада у најстарије, један од свакако најзначајнијих објеката на Топчидерском брду (Сењаку) је црква – манастир Ваведење Пресвете Богородице. Подигнута је 1935. године недалеко од тадашње Гимна-



зије Краља Александра, на земљишту које је бесплатно уступила београдска општина. Манастирски храм пројектовао је архитекта Петар Поповић, а освештање цркве извршио је тадашњи патријарх Варнава.

Да манастир није случајно подигнут на том месту говори предање да је велика српска ктиторка и задужбинарка Персида Миленковић три пута уснила исти сан – да ту, на Топчидерском брду, треба да подигне цркву. Приликом копања темеља за нову цркву пронађени су камени остаци престола старог храма, са свештеничком одећом.

## СМУТЕКОВАЦ, ВАЈФЕРТОВАЦ, ГУБЕРЕВАЦ, МОНОПОЛ И МОСТАР

Када је половином 19. века Италијан Бартоломео Куниберт подигао кућу на брду изнад данашње Мостарске петље, кнез Милош, чији је он био лекар, упитао га је шта му би да диже дом у „тој пустињи“. Овај му је без колебања одговорио да ће ту једнога дана бити центар града.

„Докторова кула“ како су је Београђани назвали биће на неки начин почетак будућег болничког, а данашњег Клиничког центра. Поред ње ће прво бити подигнуто неколико мањих зграда у којима ће бити смештена душевна болница (и данас је ту болница „Др Лаза Лазаревић“) којом је управљао извесни др Данић, па су грађани у шали за све који су се чудније понашали говорили „овај ће ићи код доктора



„Докторова кула“ – кућа доктора Куниберта

Данића“. Цео крај добио је ново име када је ту касније отворена кафана „Код Лепог изгледа“, по којој данас носи име парк поред Мостарске петље.

Уз Докторову кулу ће касније бити подигнуто Министарство социјалне политике и народног здравља (данас је у тој згради Министарство унутрашњих послова), а једна по једна и све болнице у склопу данашњег Клиничког центра Србије, од којих многе имају своју дугу историју, баш као и Медицински, Стоматолошки и Ветеринарски факултет, бројни здравствени заводи и институти који сви заједно творе својеврсни медицински „град у граду“.

На брду о коме је реч ће нићи и кафана „Губеревац“, по којој ће такође цео крај, па и душевна болница, деценијама потом бити називани.

С друге стране долине, тамо где се пут пењао ка Топчидерском брду, половином 19. века налазило се излетиште Смутековац, названо по чеху Смутеку који је ту подигао први парни млин, а уз њега и кафану у којој се служило чувено плзенско пиво, уз чешке и бечке специјалитете и пециво које је стари Смутек први донео у Београд. Цело имање је касније од њега купио двадесетогодишњи Ђорђе Вајферт и на њему отворио прву парну пивару, једну од највећих у Европи, која се, модернизована, и

даље тамо налази и по којој га и данас памте. Тај крај је, деценијама потом по њему називан Вајфертовац.

Занимљиво, на Вајфертовцу се 1892. године окупило неколико десетина хиљада Београђана (цео Београд имао имао је тада 70-ак хиљада становника) окупљених у жељи да поздраве чувеног земљака Николу Теслу, који је тада први и једини пут био у посети Београду.



Цео овај крај носио је до почетка Првог светског рата и име Монопол, по великој фабрици дувана (Српски државни монопол) која се ту налазила, а која је порушена већ првог дана рата, када су на њу осули паљбу и запалили је аустријски топови са Бежанијске косе. Како фабрика више никад није обновљена то је и назив трга временом падао у заборав, а заменио га је назив Мостар, по кафани која се ту нала-

зила. Кафана је, пак, добила име по мосту који је ишао преко Мокролушке реке да би се недалеко одатле улио у Бару Венецију, односно Саву. Трг Мостар био је познат по индустрији, јер ту се налазила и Вајфертова пивара, Смутеков парни млин, фабрика гвожђа браће Гођевац, Гагаринов резервоар петролеја с пристаништем, фабрике хартије, шибица шећера и којечегга још, али и по једној од београдских

трошарина, сличној царинама на данашњим граничним прелазима. Као и друге трошарине и ова је укинута после Првог светског рата, а и трг Мостар ће потом више пута мењати изглед, прво изградњом ауто пута, а потом и моста Газела и петље којом ће се са тог моста силазити и на њега пењати. Тако ће и цео овај крај добити назив Мостарска петља, а да мало ко од данашњих Београђана зна порекло овог имена.



### ОД ФШЕТЕЧКОВЕ ЈАРУГЕ ДО ПРОКОПА

До пред крај 19. века простор између данашње Аутокоманде и Саве био је скоро ненасељен и називао се Фшетечкова јаруга, кроз коју је протицала Мокролушка река, која се уливала у Саву на њеном мочварном делу названом Бара Венеција. Са првим идејама и пројектима изградње железничке пруге и станице на простору Бара Венеције, кренуло се и са исушивањем овог простора. Земља за ове потребе ископавана је и довожена годинама из Фшетечкове јаруге која је услед тога уместо дотадашњег имена које је ломило језик једноставније и логичније названа Прокоп. И Малешко брдо које се уздиже изнад Прокопа у то време је било блажа падина која је тек с великим ископом „порасла“.

Када је железница прорадила 1884. године, а на место бивше јаруге „дошао“ Прокоп, са речицом која је туд текла и нивелисаном плодном земљом, крај је постао много лепши и почео је да се насељава. Каснијом изградњом ауто-пута затрпана је речица која је туд текла (а која и данас постоји – само испод земље).

Стална размишљања о пресељењу железничке станице која је све више спречавала повезивање града са реком, потврђена су одлуком Скупштине града из 1971. године о градњи нове станице у Прокопу. Градња је почела 1976. године и требало је да већ 1978. буде завршена. За потребу градње из Прокопа је расељено око 500 станова, 43 привредна и више помоћних објеката, да би после прве фазе све стало... Извесно је да се град у међувремену вишеструко увећао и да му је нова железничка станица потребнија него икад, као и да будућа станица у Прокопу неће бити главна, већ само једна од градских железничких станица.

## СЛАВИЈА И ЗАПАДНИ ВРАЧАР

Још пре само 150 година Славија је била насељено земљиште обрасло шеваром, где се из града одлазило у лов на дивље патке, где је Шкотланђанин Френсис Мекензи, претпоставивши ширење града, купио велико имање од браће Симић, испарцелисао га и касније продавао зарадивши велике паре.

Ту је, 1887. године чешки архитекта Франтишек Неквасил подигао двоспратни хотел и дао му име „Славија“ по чему је потом и цео овај крај добио своје име. Испред хотела (који

је страдао у бомбардовању 1941.) тада је на сред ледине био отворени бунар из ког се вода потоком, преко ког је био мостић, сливала данашњом Немањином ка железничкој станици. Но, изградња овог хотела, као и кафана, од којих су најчувеније: „Задруга“ и „Код три сељака“, на територији данашњег Савског венца, у којој су сељаци и рабаџије, довозавши робу из унутрашњости, смештали коње и кола, иницирала је развој овог, тада периферијског, краја.

Даљи развој Славије и краја око ње инициран је 1892. године, покретањем прве трамвајске линије са коњском запрегом у тадашњем



Славија: с леве стране кафана „Три сељака“, с десне стране кафана „Рудничанин“ (снимак с почетка 20. века)

Београду. Само две године касније прорадио је електрични трамвај који је народ најозбиљније звао варошка железница.

## ЈАТАГАН МАЛА

Смештено на падини између Мостара и Булевара ослобођења, испод Опште државне болнице (данашњи Клинички центар) ово је претеча свих београдских дивљих насеља. Почев од 20-их година прошлог века кућице су у њему ницале готово преко ноћи. Некад је у њима живело и више породица, углавном неквалификованих радника и најсиромашнијих становника Београда, међу којима је било и доста Рома. Уз бројне занатлије, али и врачаре, продавце старих ствари и надрилекаре, житељи Јатаган мале били су и музиканти тако да је ово било највеселије београдско насеље из ког је увек допирала песма. Пошто се оскудевало са опремом то су се становници зими, на радост де-

це, договорали и загревали само поједине куће, где би се преко дана и увече сви сакупљали око ватре.

Иако је било „дивље“ и сиромашно, и мада су у њему често избијале туче и свађе, па је и



полиција ту често залазила, ово је било прилично чисто насеље, са малим двориштима и баштицама пуним цвећа. Пошто је било на падини отпадне воде су из њега отицале у Мокролушку реку.

Без обзира на карактер насеља градске власти су се трудили да не дозволе да оно буде запуштено, па је у Јатаган малу уведено и електрично осветљење, водовод, а делом и канализација.

Ширењем и урбанизацијом Прокопа, Мостара, Западног Врачара и пре свега болничког комплекса КЦС нестајала је и Јатаган мала, тако да од ње готово ништа није остало, осим прича које сведоче о времену када се о оваквим насељима водило више рачуна.



Данашњи, умногоме непромењени, изглед Трга Славија датира од 1923. године, када је кружно острво у његовом центру пројектовао архитекта Ђорђе КовалеВСки. Споменик Димитрију Туцовићу, дело вајара Стевана Боднарва ту је постављен 1949. године, заједно са новим називом трга, о чијој реконструкцији се деценијама већ прича, организују идејни курсеви и расправе, а да је мало од тога спроведено у дело.



Крај између Савамале и Славије био је постепено насељаван, прво са доње стране, од Топчидерског друма (касније Улица Кнеза Милоша) и постепено је настајало лепо насеље са пристојним, не много луксузним али уредним,



озелењеним и ограђеним кућама. Изградњом „Славије“ насеље почиње да се шири и одозгоре, а све се интензивира проласком друге градске трамвајске пруге, од Карађорђевог улице (која се пре овог назива у разним својим деловима називала Савска, Мајданска и Моравска), Немањином (Споменичком) до Славије 1894. године, након изградње железничке станице, кад је већ била извесна лепа перспектива овог краја. Но, да то ни изблиза није ишло тако брзо као данас сведочи и податак да је тих година Писарска (данас Делиградска) улица имала куће само са једне стране док је на непарној страни била ледина на којој је 1898. године Уго Були подигао прво фудбалско игралиште и оградио га дрвеним тарабама, које су лопови, заједно са стативама, преко ноћи однели, да би и

Були, један од оснивача „Соко“-ла, швајцарски студент који је две године пре тога донео прву фудбалску лопту у Београд, од свега ди-гао руке.

Баш на том месту ће, игром судбине, 1936. године нићи зграда Соколског дома – Матица, касније позната као Стари ДИФ (данас Градски центар за физичку културу). Иако на Западном Врачару има и старијих, али мањих, приватних кућа, као и млађих али монументалнијих објеката, ова згра-

да-музеј има немерљив значај у историји југословенског и српског спорта и за њу су везана његова најлепша поглавља.



Стари ДИФ у Делиградској улици

## АСТРОНОМИ И МЕТЕОРОЛОЗИ

Тачно пре 120 година, 1887. године у Краљевини Србији основана је прва Астрономска и метеоролошка опсерваторија, што је за то време имало велики просветни, научни и културни значај. Ова Централна опсерваторија, како је још називана, деловала је у оквиру Велике школе, односно Универзитета.

Опсерваторија је основана напорима Др Милана Недељковића који је осам година пре тога послат у Париз да тамо специјализира астрономију и метеорологију, да би по повратку у Београд стално убеђивао Министарство просвете за оснивање опсерваторије, која

је званично и отворена у приземној згради предузимача Ернеста Гајслера, на углу данашњих улица Војводе Миленка и Светозара Марковића, а под управом Недељковића који је тад био и професор на Великој школи. Опсерваторија се 1891. године сели у сопствено, у међувремену изграђену, зграду у Карађорђе-

вом парку, коју ће народ назвати Звездара. Тридесетих година прошлог века на брду Велики Врачар изграђена је нова Астрономска опсерваторија, коју ће народ потом назвати Звездарница, па Звездара, по чему ће и цело брдо, па и ова општина, касније добити име. На Савском венцу, односно Западном Врачару остаће до данашњег дана, у склопу Републичког хидрометеоролошког завода, обе првобитне зграде опсерваторије, прва, чији историјско-музеолошки карактер мало ко зна, а друга задржавајући метеоролошку функцију.



## СЕЊАК

Ово елитно београдско насеље све до пред крај 19. века било је готово потпуно ненасељено, с тек понеким летњиковцем. Тада су се ту још увек налазила војна складишта сена, по чему је крај и добио име. Развојем индустрије и дизањем бројних фабрика на оближњем Мостару овај крај, пошто је војска одатле иселила складишта сена, а име остало, почели су да насељавају сиромашни радници који су радили у тим фабрикама или на железници. Но, кад је с почетком Првог светског рата срушена фабрика дувана у којој је највише њих радило многи су се преселили у насеља ближа граду, Прокоп или Јатаган малу. Уместо њих Сењак су почеле да насељавају успешније занатлије, дижући ту веће, али, иако богатије од радничких, још увек прилично скромне куће. Луксузније виле зидане су између два рата у „вароши“, мада све чешће и на Дедињу и Топчидерском брду.



Некадашњи Сењак: бивша кафана „Опленац“ на углу Кабларске и улице Васе Пелагића

## КУЋА – МУЗЕЈ КРАЉА ПЕТРА ПРВОГ

Историјски гледано једна од најзначајнијих грађевина на Сењаку је вила-летњиковач у улици Васе Пелагића број 40, коју је подигао познати београдски трговац Живко Павловић, 1896. године.

Кућа, грађена у стилу еклектицизма, као ни остале на Сењаку тога доба, није била ни посебно луксузна, а са својих 350 квадратних метара (подрум, приземље, спрат и поткровље) ни претерано велика, са класицистичким порталом на главној фасади и ненаметљивим архитектонским украсима.

У ову кућу, за коју је Влада Краљевине СХС власнику плаћала „кирију“, усељено се 1919. године вољени краљ Петар Први Карађорђевић – Велики Ослободитељ (како су га у његово време звали), од милоште у народу прозван и Чика Пера.

Популарност у народу краљ Петар је доживео будући на челу Србије и српског народа, прошавши са војском и народом и голготу и васкрс кроз ослободилачке ратове од 1912 до 1918. године.

У државно-правном смислу Краљ Петар Први, који је у овом здању, скромно и аскетски, проживео две последње године свога живота, да би у њему и умро, 16. августа 1921, остаће упамћен као утемељивач европске демократије у Србији, обраћајући се својим министима „са прстом на Уставу“.

Три године након његове смрти Министарство просвете од власника откупљује ову вилу с намером да је прогласи за спомен-кућу, мада је мало тога у њој у музеолошком смислу урађено. Имовина краља који је сам живео веома скромно и није имао бог зна какво покућство, као и ретка уметничка дела, временом су из ње нестајали. У кућу се 1941. године усељавају Немци, који ту смештају своју команду. Осим што су испод куће прокопали дубок трап, склоништње или тунел (можда га и повезали са осталим сењачким и дедињским лагумима – што још није истражено) Немци, наравно, не хају за споменички карактер куће, баш као ни комунистичке власти које је по завршетку ра-



та преузимају и у њој без имало пијетета смештају заштићене станаре.

Ствар се помера са мртве тачке 2006. године, када Општина Савски венац, као корисник објекта у власништву државе, на челу са заменицом начелника Општинске управе Радмилом Стањевић, као иницијатором и идејним носиоцем целе акције, коначно исељава станаре из споменичког здања и уређује парк око њега. Општина уснут, приређујући 28. августа 2006. године диван концерт Краљевских гудача Светог Ђорђа у дворишту овог лепог здања, тек да привуче пажњу јавности, покаже о каквом се простору ради и шта се све ту може догађати, покреће у граду иницијативу да се зграда коначно уреди и претвори у културни центар у склопу ког ће бити и Музеј краља Петра. Јер, за поставку која би попунила цело здање једноставно нема довољно експоната.



На врху Сењака, на граници са Дедињем отворена је између два рата Гимназија краља Александра (у згради у којој је данас Војна гимназија), поред које је био и Александров дом, интернат за гимназијалце из унутрашњости, који је имао и базен, што је било светско чудо за то време. Но, грађани Сењака и даље су на купање ишли на Саву, на познато купалиште код ресторана „Шест топола“, где је био прави мали спортски центар са „речним базеном“ у ком су играле и прве ватерполо утакмице у Србији, али и фудбалским игралиштима на којима је своје утакмице играло неколико предратних клубова са Сењака.

Пре Другог светског рата Сењак је добио и свој Соколски дом, у којем је у послератном периоду једно време био и Дом културе, са биоскопом, у згради која и данас постоји, а да мало ко зна у које се намеће користи. У овом насељу је радила и мала основна школа, на месту данашње амбуланте, као и трамвајска линија број 13 која је возила до Железничке болнице на Дедињу.

Од бројних знаменитих личности које су живеле на Сењаку овде ћемо поменути само Исидору Секулић, највећу српску књижевницу, о чијем књижевном фонду брине Општина Савски венац, која сваке године додељује угледну Књижевну награду „Исидора Секулић“.

## ДЕДИЊЕ

Иако постоје бројне недоумице и расправе о томе где почињу, где се завршавају и где су невидљиве границе између појединих делова савсковеначке општине (Сењак, Топчидер, Топчидерско брдо, Дедиње и Бањица) географски гледано Дедиње је међу њима свакако највиши, а међу урбаним насељима и најудаљенији део Савског венца од центра града. Том логиком треба тумачити и чињеницу да је ово најелитније београдско насеље, сем појединачних виноградарских кућица, од којих су временом неке прерастале у летњиковце, најкасније почело да се насељава.

Сложимо ли се да је Дедиње у суштини највиши део Топчидерског брда, на највишем брежуљку Дедиња је краљ Александар Карађорђевић – Ујединитељ, по пројекту архитекте Живојина Николића и уз ангажовање на ентеријеру руског архитекте Николаја Краснова 1929. го-



дине подигао Стари двор. Грађен у српско-византијском стилу на 3.300 квадратних метара, са богатим и култивисаним парком, обиљем уметничких дела у ентеријеру и екстеријеру, са дворском црквом Светог Андрије Првозваног и другим детаљима, овај део дворског комплекса на Дедињу представља изузетну културно-историјску вредност и туристичку атракцију.

Слично важи и за Бели двор који је, такође по идеји Краља Александра, а намењен његовим синовима, пројектовао архитекта Виктор Лукомски. За овај двор је краљ Александар положио и камен темељац 1934. године, пре него што је убијен у атентату у Марсеју. Двор је завршен 1936. и такође је луксузно украшен и уређен.

На овом месту нећемо о томе шта се са дворовима дешавало за време комунистичке владавине, далеко би нас одвело, међутим, ваља рећи да су се потомци краљевске породице поново уселили у свој велилепни дворски комплекс величине 100-тинак хектара, који су њихови



### Дедиње са дворцем Карађорђевића између два светска рата

преци легитимно купили и за живота за њега уредно плаћали порез. Посебно радује да је овај комплекс велике културно-историјске вредности, осим за пријеме и друга церемонијална дешавања, последњих година отворен и за јавност, односно туристичке групе које га у одређено време могу посећивати.

За Дедиње као насеље изградња краљевског дворског комплекса била је сигнал да на овом брду почну да се насељавају и своје виле граде и други најимућнији и највићенији људи предратне Србије, као и бројна страна дипломатска представништва. Мноштво је прелепих грађевина на Дедињу никло до почетка Другог светског рата и све оне имају своје занимљиве приче, баш као што су занимљиве, али не баш много веселе, и судбине њих и њихових власника у послератном периоду.

Наравно да је Дедиње, са својом историјом, географским положајем и необичном природном лепотом и даље привлачно, рекли би још привлачније за многе који су се у међувремену обогатили и својим досељавањем у овај елитни крај желе и сами да постану део његове историје. Што прилично иритира његове староседеоце, као и друге Београђане. Али то је већ предмет за неке друге анализе...

## БАЊИЦА

Многи читаоци ове публикације, неупућени подробније у историју и географију Савског венца упитаће се, видевши овај наслов „шта ће Бањица у склопу Савског венца?“, јер прва асоцијација на ово насеље, руку на срце, јесте



Стара касарна на Бањици



Музеј Бањичког логора

општина Вождовац на којој се простире њен већи део.

Уз опасност од понављања, кад је реч о непостојању јасних граница између појединих савсковеначких насеља, треба рећи да се део Бањице који се налази на Савском венцу, протеже од североисточне падине Топчидерског брда и краја око Стадиона Црвене звезде (у ком се иначе налази и улица Бањички венац), између Булевар ослобођења (ЈНА) и Улице незаног јунака и око ње, све негде до истоименог спортско-рекреативног центра.

Иако се ради о релативно млађем насељу које је својим највећим делом, у време настајања Савамале и касније био далека периферија и мада на овом потезу мало има оних најстаријих културно-историјских споменика, ипак и савсковеначки део Бањице има своје важне и интересантне значајне грађевине, од којих је најстарија болница „Др Драгиша Мишовић“, а најмлађа и уједно најчувенија Војно-медицинска академија. Негде између њих смештена је у здравственом смислу такође веома позната и значајна Ортопедска клиника.

Поред болница и клиника велики део Бањице заузимају војне касарне и објекти смештени на лепим пропланцима и шумовитим пределима, који у некој будућој реструктурици војске можда могу имати и другу, спортско-рекреативну и туристичку функцију, тим пре што и међу њима има старих и значајних зграда.

## БЕОГРАДСКИ МОСТОВИ НА САВИ

На месту некадашњих ритова настао је данашњи Нови Београд. Давно, међутим, од београдске обале Саве до Земуна вијугао је мост под именом – Дуги, или – Мост преко мочваре. Подигли су га Аустријанци у време окупације Београда 1688-1690. Тврђава је разорена у тек минулом рату и требало је обновити и оспособити као упориште предстојећег аустријског напредовања према Македонији. Нарочито је био важан поправак понтонског моста на Сави од кога се даље настављао Дуги Мост који је постојао и раније, али је у рату оштећен.



Савско приобаље почетком 20. века

Представници аустријског Дворског савета, Дворске коморе и Генералног комесаријата на састанку у Београду закључили су да је јевтиније поправити постојећи него градити нови мост до Земуна. Радови су поверени искусном мајстору Ђорђевићу из Београда. Он је пристао, под условом да се на градилиште донесе 2000

стабала, 1100 дрвених стубова, 15500 снопова коља, 12000 палисадних облица и да се дневно обезбеди 400 радника, од тога 200 занатлија. Као награду тражио је 5250 златних форинти, 100 врећа кукуруза, 30 каменова соли и 10 врећа пасуља. Удовољено му је и Дуги мост на дрвеним стубовима дугачак неколико километара био је готов за само месец дана.

### Стари железнички мост(ови)

Први стални мост Београд је добио 1884. године да би повезао новоизграђену пругу у Србији са оном у Аустроугарској.

Радови су започели 1. јануара 1882. а завршени су 3. августа 1884. године. Проба оптерећења извршена је два пута, 18. и 19. августа, теретним возом са девет локомотива и 24 вагона натоварена шљунком, а 20. августа извршен је државни технички преглед. Тога дана пропуштен је и први, дворски воз којим је краљ Милан отпутовао у Беч.

Овај мост имао је, потом, веома бурну историју, јер га ни једна ратна разарања нису миомошла. Сваки пут је рушен и увек би као Феникс поново васкрсавао. Већ у ноћи објаве Првог светског рата, између 28. и 29. јула 1914. срушили су га Срби, у циљу спречавања аустро-



угарске офанзиве. Непријатељ је, касније, ипак ушао у Београд 2. децембра, да би делимично поправио железнички мост који му је био неопходан и поставио још два понтонска моста. Све то срушено је већ 15. децембра, приликом аустроугарског повлачења. Мост је током 1916. поново обновљен од стране Аустроугарске.

У свануће 1. новембра 1918. године на улицама Београда појавиле су се прве извиднице српске војске, док су на мосту већ били аустроугарски минери који су га тог дана дигли у ваздух и повукли се на левој обалу Саве. Обнова моста после Првог светског рата трајала је скоро годину дана, да би први саобраћај преко привремено поправљеног моста кренуо 14. октобра 1919. а радови настављени све до половине 1921. када се саобраћај на њему усталио.

Мирним животом мост је живео „читавих“ 20 година да би га с почетком Другог светског рата, приликом повлачења срушила поново

### Стари железнички мост



југословенска војска. Немци су оправку почели већ 23. априла 1941. и провизорно поправљен мост прорадио је 29. маја 1942. Како је пропусна моћ овог моста била мала Немци су започели изградњу још једног железничког моста низводно од старог, али нису успели да је заврше, јер су у бомбардовању савезничке авијације оба моста доста оштећена, а оно што је преостало Немци су додатно разорили приликом повлачења, октобра 1944.

Како је железнички мост био неопходан и новој држави, уз процену да је нови, никад завршени, низводни мост мање оштећен, у његову реконструкцију кренуло се већ у новембру исте године, да би мост за саобраћај био отворен 31. децембра 1945. а завршни радови на њему трајали и до средине наредне године. Ту је и данас, иако све мање у употреби, откако је седамдесетих година недалеко од њега изграђен нови железнички мост.

У време отварања новог појавиле су се идеје о претварању старог железничког моста у пешачко-бициклически, са разним атрактивним културно-забавним, трговачким и туристичким садржајима на њему. Чак је и, у то време веома популарна, културолошка емисија „Петком у 22“ снимана у сценографији урађеној као да се дешава баш на том месту. Но, како његова употреба практично никад није престала то ће и све ове занимљиве идеје морати да сачекају нека будућа времена.

## Бранков мост

На месту данашњег Бранковог моста, који је више пута мењао име, док се није одомаћило оно које су му сами грађани наденули, колико по Бранковој улици (по песнику Бранку Радичевићу) која је у његовом наставку, толико и по великом писцу Бранку Ћопићу, који је скоком са њега себи прекинуо живот, пре Другог светског рата стајао је његов прелепи претходник, мост краља Александра Првог Карађорђевића. У време кад је изграђен био је то први друмски мост између Београда и Земуна

у који су грађани до тада ишли лађом, па су га отуд назвали Земунски мост.

Градња овог моста почела је 1931. године и добрим делом је финансирана из ратних репарација које је Немачка морала да плаћа Србији после Првог светског рата. Био је то ланчани мост распона 261 метар чија су челична ужад носила целу конструкцију између два армирано-бетонска стуба, за чији изглед је био задужен познати вајар Иван Мештровић.

Мост је свечано отворен 16. децембра 1934. а први трамвај између Београда и Земуна прошао је њиме 5. новембра 1935. године, баш на

Мост краља Александра Првог Карађорђевића







дан kada je i srpska vojska 1917. godine prvi put pobedonosno ušla u tada oslobođeni Zemun. Lepo osvetljen, most je bio dika Beogrđana koji su posebno voleli da šetaju njime u večernjim časovima.

За кратак живот овог моста заслужан је Други светски рат чији почетак и поход Нема-

ца на Краљевину Југославију су натерали југословенску војску да га у ноћи између 10. и 11. априла 1941. минира и сруши, оставивши као сведочанство о свом постојању прелепе стубове који су остали готово неоштећени.

На месту старог моста изграђен је 1957. године у нешто скромнијем визуелном издању нови који је назван Мост братства и јединства, мада се овај назив у народу никад није „примио“. Одласком у историју и саме кованице „братство и јединство“ постепено је у заборав одлазио и његов некадашњи назив, иако ново име моста званично, до сада, никад није проглашено.

## Стари савски – трамвајски мост

Када је априла 1941. године срушен Мост краља Александра Карађорђевића и кад су Немци потом ушли у Београд хитно им је био неопходан мост за пребацивање трупа и опреме из средње у југоисточну Европу, као и сировина, али и рањеника у обрнутом смеру. Како је оправка постојећег моста била крупнији задатак решење је пронађено у Жабљу, где је непосредно пре тога, с циљем да премости Тису, из Немачке у деловима допремљен нови мост. Пошто је мост у Београду био неопходнији то је несумњиво жабљачки хитно пребачен у Бео-



град, монтиран, и током 1942. године пуштен у саобраћај.

Мост је у почетку имао дрвено газиште и служио је само за друмски саобраћај, а на његовој средини налазила се граница између Србије и НДХ. Дрвено газиште временом је трулило и када је то, почетком шездесетих, постало опасно, мост је затворен за саобраћај. У међувремену је отворен Нови (како су га многи и звали) на месту старог Моста краља Александра, тако да се са обновом тзв. Старог моста није журило и она је трајала од 1964. до 1969. године. Трамвај је њиме кренуо пут Новог Београда тек осамдесетих година прошлог века када је, под паролом „Трамвајем у 20. век“, трамвајска линија после готово пола века поново прешла на леву обалу Саве. Овај мост, потом, међу грађанима добија и назив „трамвајски“, тако да му се право име данас заправо и не зна.

Занимљиво, и овај мост је био „виђен“ за рушење крајем Другог светског рата, када су га Немци комплетно минирали и припремили да активирају експлозив чим се приликом повлачења, октобра 1944, њихове последње јединице домогну земунске обале. Од рушења га је спасао учитељ Миладин Зарић који је живео у Карађорђевој улици и с прозора свог стана данима посматрао минирање, а потом и повлачење немачких трупа. Чим су и последње јединице замакле, он је, ризикујући живот,



истрчао и пресекао каблове, спасивши од рушења тада једини београдски мост на Сави.

### Газела

После Другог светског рата, а посебно услед изградње ауто-пута Братство-јединство, наметнула се потреба изградње још једног друмског моста на Сави у Београду. Планови су дуго припремани, а изградња је трајала од 1966. до 1970. године. Овај челични мост је због своје силуете, која се ослања на косе стубове, назван Газела. Са распоном од 250 метара био је у то време трећи мост на свету по овом систему градње. Главни пројектант био је инжењер Ми-

лан Ђурић, а извођач радова предузеће „Мостоградња“.

На дан пуштања у саобраћај новог моста, 5. децембра 1970. године, новине су објавиле да је „Газела“ положила свој први и најтежи испит. Витка челична конструкција издржала је огромно оптерећење од око 1.100 тона, понашајући се управо онако како су конструктори прорачунали.

Саобраћајни чвор „Мостарска петља“ који се налази у саставу моста изведен је у четири грађевинска нивоа: најнижи ниво за савску магистралу, средњи за трамвајски, колски и пешачки саобраћај, виши за ауто-пут и највиши ниво за нову трасу улице Кнеза Милоша.

Од отварања па до данашњих дана мост није темељније рестауриран, иако су и саобраћај на њему као и вршна оптерећења од тада вишеструко увећани, далеко превазилазећи услове из времена кад је мост конструисан.

Озбиљнији радови на његовој конструкцији најављени су управо за јесен 2007. године, када ће наизменично морати да буду за саобраћај затворене његове поједине траке и правци, тако да тај посао већ сада изазива ка-

тастрофичне прогнозе везане за извесност саобраћајног хаоса који ће тиме бити изазван, што само говори о његовој огромној улози у саобраћају главног града.

### Нови железнички мост

Средином 70-их година прошлог века, узводно од старог железничког моста, који је у ратовима неколико пута рушен на опет дизан, изграђен је нови железнички мост, по много чему изузетан.

Поуздане, стручне књиге потврђују да таква мост још нигде и никада у свету није зидан. Београд је у то време одлучио да изгради железнички мост са косим затегама, који се популарно назива и висећи мост.

Мостови са косим затегама су, додуше, грађени и граде се у свету, али су то друмски мостови, а и њих нема много. За конструкторе и градитеље друмских мостова је све у тој идеји било познато, откривено и виђено. Непознато и невиђено је да се мост такве конструкције подиже за прелаз железничких композиција. У низу проблема који су при пројектовању морали бити решени, један је посебно интересантан и за лаике и за стручњаке. Железница не подноси велико деформисање конструкције при проласку воза. Познато је да овакви мостови у друмском саобраћају, при пуном оптерећењу, улегну у средини и до метар и по. Конструкто-

ри новог железничког моста успели су да ово улегнуће под теретом сведу на разумну меру – максимално до пола метра.

Нови мост је утемељен на око 250 метара узводно од старог железничког моста преко Саве. Читава конструкција моста дугачка је 1.928 метара. Мост је дефинитивно завршен у мају 1978. године, а затим су монтирана и остала постројења и уређаји за нормално функционисање железничког саобраћаја. Нови железнички мост преко Саве заједничко је дело академика проф. др. инж. Николе Хајдина и дипл. инж. Љубомира Јефтовића.



Лепо осветљен рефлекторима који мењају боју у више нијанси овај мост данас представља једну од београдских визуелних ноћних атракција.



# НЕПОКРЕТНА КУЛТУРНА ДОБРА НА ТЕРИТОРИЈИ ОПШТИНЕ САВСКИ ВЕНАЦ

Без обзира на чудне критеријуме у избору културних добара на Савском венцу, посебно кад је реч о онима од изузетног значаја, као и о неувршћивању неких значајних објеката, објављујемо списак Завода за заштиту споменика културе града Београда, преузет са веб-сајта ове институције. Овога пута, у овој публикацији нема места коментару истог, али овај списак може послужити за неку будућу темељнију анализу.

## КУЛТУРНА ДОБРА ОД ИЗУЗЕТНОГ ЗНАЧАЈА

### Споменици културе

1. Илегална партијска штампарија, Б. венац 12
2. Конак кнеза Милоша, Топчидер
3. Музеј 4. јула, Булевар мира 10

### Просторне културно историјске целине

4. Топчидер

## КУЛТУРНА ДОБРА ОД ВЕЛИКОГ ЗНАЧАЈА

### Споменици културе

5. Београдска задруга, Карађорђева 48
6. Докторова кула, Кнеза Милоша 103



7. Манакова кућа, угао Г. Принципа и К. Марка
8. Зграда Официрске задруге, Масарикова 4
9. Зграда Прве српске опсерваторије, Бул. ЈА 8
10. Железничка станица, Савски трг 1

## КУЛТУРНА ДОБРА

### Споменици културе

11. Абаџијске куће, Нар. фронта 8, 10 и 12
12. Амам Кнеза Милоша, Адм. Гепрата 14
13. Црквени конак у Топчидеру, В. Путника 11
14. Дом сиротне деце, С. Марковића 72
15. Хотел „Бристол“, Карађорђева 50
16. Касарна VII пука, Немањина 15

17. Крст са Мале пијаце, Светоникољски трг
18. Кућа Бранислава Нушића, Шекспирова 1
19. Кућа др Александра Белића, А. Цесарца 30
20. Кућа др Арчибалда Рајса, Бул. в. Мишића 73
21. Кућа Драгољуба Гошића, Вој. Дојчина 7
22. Кућа Исидоре Секулић, Васе Пелагића 70
23. Кућа краља Петра I, Васе Пелагића 40
24. Кућа породице Најдановић, Г. Принципа 35
25. Кућа пор. Поповић-Предић, Пушкинова 21
26. Кућа породице Вељковић, Бирчанинова 21
27. Музеј Томе Росандића, Козјачка 30
28. Обелиск у Топчидерском парку
29. Официрски дом, Краља Милана 48





- 30. Палата Мин. финансија Краљевине Југославије, Кнеза Милоша 22
- 31. Палата Министарстава шума, руда, пољопривреде и вода, К. Милоша 24-26
- 32. Парни млин, Булевар војводе Мишића 15
- 33. Кућа Николе Несторовића, К. Милоша 40
- 34. Скулптура Жетелица, Топчидерски парк
- 35. Споменик др А. Рајсу, Топчидерски парк
- 36. Топчидерска црква, Војводе Путника 11
- 37. Унивезитетска дечја клиника, Тиршова 10



- 38. Вазнесењска црква, Адмирала Гепрата 19
- 39. Вила Душана Томића, Ужичка 8
- 40. Вила Олге Мос, Толстојева 29
- 41. Војна болница на Врачару, Пастерова 2
- 42. Вучина кућа на Сави, Карађорђева 61-61а
- 43. Заоставштина Д. Глишића, С. Биничког 4
- 44. Зграда Др. штампарије, Бул. в. Мишића 17
- 45. Зграда Генералштаба, Кнеза Милоша 33
- 46. Зграда Мањежа, Краља Милана 50
- 47. Шкаркина вила, Делиградска 13



- ДОБРА КОЈА УЖИВАЈУ  
СТАТУС ПРЕТХОДНЕ ЗАШТИТЕ**  
Објекти градске архитектуре
- 48. Архив Југославије, Васе Пелагића 33
  - 49. Зграда Мин. саобраћаја, Немањина 6
  - 50. Вила Стевке Милићевић, Ужичка 54
  - 51. Вила трговца Душана Лазића, Бул. мира 47
  - 52. Београдски сајам, Бул. в. Мишића 14
  - 53. Војна академија, Бирчанинова 5а
  - 54. Вапина фаб. хартије, Бул. в. Мишића 10-12



- 55. ВМА, Црнотравска бб
- 56. Вила инд. Д. Штерића, Ген. Штурма 4
- 57. ДСНО, угао Кнеза Милоша и Немањине
- 58. Министарство социјалне политике и народног здравља, Кнеза Милоша 101
- 59. Зграда Социјал. осигурања, Немањина 30
- 60. Пошта „БЕОГРАД 2“, Савска 2
- 61. Хотел „ПЕТРОГРАД“, Савски трг 5-7
- 62. Вила Олге Моачанин, Ужичка 23
- 63. Вила Миомир, Вуковарска 2



32



- 64. Вила Олге Крсмановић, Ужичка 33
- 65. Вила трг. М. Дојчиловића, Бул. мира 25а
- 66. Вила адвоката М. Дивјака, Бул. мира 27
- 67. Вила Р. Маринковића, Суворовска 16
- 68. Вила глумице М. Поповић, Сењачка 35
- 69. Вила на Сењаку, Темишварска 2
- 70. Вила Раде Петровић, Симићева 6
- 71. Вила С. Карамате, Милована Глишића 1
- 72. Вила Лазића и Митровића, М. Глишића 4



41

- 73. Кућа сликара М. Јосића, Пушкинова 6
- 74. Кућа Манојла-Маше Димића, Пушкинова 9

### Објекти сакралне архитектуре

- 75. Црква св. Арханђела Гаврила, Хумска 26
- 76. Манастир Ваведење, Василија Гаћеше 2
- 77. Капела Св. Трифуна, Топчидерско гробље

### Јавни споменици и спомен обележја

- 78. Стојећи женски акт, парк код ЈДП
- 79. Седећа женска фигура, парк код ЈДП
- 80. Рањеник, парк код ЈДП
- 81. Споменик Франше д'Еперуе

## ЦЕЛИНЕ

### СТАРИ БЕОГРАД (део целине)

Границе: Дунавска, Цвијићева, Таковска, Драже Павловића, Старине Новака, 27. марта, Булевар Краља Александра, Голсвортијева, Баба Вишњина, Катанићева, Крушедолска, Булевар ослобођења, Булевар Франше д'Еперуе, обалом Саве, обалом Дунава, Тадеуша Кошћушког до Дунавске.

### СЕЊАК, ТОПЧИДЕРСКО БРДО И ДЕДИЊЕ

Границе: Булевар војводе Мишића, границом просторне целине Топчидер, Бањичких жртава, Пушкинова, Жупана Часлава, Мила Милуновића, северном границом просторне целине Топчидер до Теодора Драјзера, Теодора Драјзера, Булевар мира, Михајла Аврамо-

45



вића, Крупањска, Шолина, Младена Стојановића, преко улице Незнаног јунака, границом парцеле у правцу улице Младена Стојановића до Хероја Милана Тепића, Хероја Милана Тепића, Љутице Богдана, Пуковника Баџића, Симе Луке Лазића, Ружићева, Маглајска, Булевар мира, траса железничке пруге, Васе Пелагића, Сењачка, Војислава Вучковића, Лазе Симића, Руска, Виктора Игоа, Булевар војводе Мишића.



79



Издавач: Градска општина Савски венац, Одељење за друштвене делатности, информисање и месну самоуправу – Одсек за информисање

Уредио и припремио: Душко Антонић

Уређивачки одбор: Смиљка Мијаиловић, Биљана Бачанин, Радмила Стањевић, Снежана Микавица, Јелица Илић-Букилица, Ђорђо Вукоје и Душко Антонић

Уредник фотографије: Ђорђо Вукоје

Секретар редакције: Биља Шорак

Припрема за штампу: Велимир Бранковић

У припреми овог издања помогло нам је и Удружење за заштиту амбијенталне целине Савамале

У публикацији су претежно коришћени прилози објављивани у Листу „Савски венац“ у периоду од 2001-2005. године, чији су аутори: Снежана Микавица, Бранка Марић, Бранка Родић, Мирјана Ротер-Благојевић, Витомир Стефановић и Душко Антонић, као и текстови из књига: Историјског одељења САНУ „Историја Београда“, Феликса Каница „Србија, земља и становништво“, Миленка Тодоровића „Београд кога више нема“, Николе Трајковића „Споменар о старом Београду“, Косте Христића „Записи старог Београђанина“, Димитрија М. Кнежева „Београд наше младости“, Др Живадина Јовичића „Београдска општина Савски венац“, као и низ бројних других публикација и новинских текстова о појединачним установама, објектима и институцијама.

У овом издању су објављене старе фотографије и разгледнице из фото-документације Општинског информатора „Савски венац“, цртежи старог Београда аутора Луке Младеновића, као и фотографије Ђорђа Вукоја.

Посебно се захваљујемо историчарима – колекционарима старих фотографија и разгледница: Живораду Крстићу и Милошу Јуришићу, који су нам помогли у илустровању појединих поглавља овог издања.

Адреса редакције: Кнеза Милоша 69  
Телефони редакције: 2643-490, 2061-884, 2061-887  
Штампа: Штампарија „Политика А. Д.“  
Београд, септембар 2007. године

Ову публикацију посвећујемо успомени на нашег преминулог колегу и пријатеља Срђана Дебељковића, члана Општинског већа који се, будући из старе и угледне савковеначке породице, у свом професионалном и друштвеном раду, посебно бавио заштитом културних добара на нашој општини. Једна од његових иницијатива, да се достојно обележе сви објекти од културно-историјске важности, као и куће у којима су живееле знамените личности наше историје, остала је као трајни аманет овој, али и свим будућим општинским властима.

БЕОГРАД. Дворац Н. В. Краља на Дедињу  
BELGRADE-DEDIGNE. Le palais royal

